

Respondeo dicendum, quod in qualibet perfectio attribuitur forma. Dictum est autem supra¹, quod hoc sacramentum perficitur per ea, quae sunt ex parte sacerdotis. Unde oportet, quod ea, quae sunt ex parte pénitentis, sive sint verba, sive facta, sint quedam materia hujus sacramenti; ea vero, quae sunt ex parte sacerdotis, se habeant per modum formæ. Cum autem sacramenta novæ legis efficiant quod figurant (ut supra dictum est²) oportet, quod forma sacramenti significet id, quod in sacramento agitur, proportionaliter materia sacramenti. Unde forma baptismi est: *Ego te bapto; et forma confirmationis est: Consigno te signo crucis, et confirmo te chrysma salutis; eo quod hujusmodi sacramenta perficiuntur in usu materiae.* In sacramento autem Eucharistie, quod consistit in ipsa consecratione materiae, exprimitur veritas consecrationis, cum dicitur: *Hoc est corpus meum. Hoc autem sacramentum, scilicet pénitentia, non consistit in consecratione alicujus materiae, nec in usu alicuius materiae sanctificatae, sed magis in remotione cuiusdam materiae, scilicet peccati, prout peccata dicuntur esse materia pénitentiae, ut ex supra dictis patet³.* Talis autem remotio significatur a sacerdote, cum dicitur: *Ego te absolo. Nam peccata sunt quadam vincula, secundum illud Prov. 5: Iniquitates sue capiunt impium, et funibus peccatorum suorum quisque constringitur; et illud Psal. 118: Funes peccatorum circumplexi sunt me.* Unde patet, quod hæc est convenientissima forma hujus sacramenti: *Ego te absolo.*

Ad primum ergo dicendum, quod ista forma assumitur ex ipsis verbis Christi, quibus Petro dixit: *Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Et tali forma Ecclesia uitatur in sacramentali absolutione. Hujusmodi autem absolutiones in publico factæ, non sunt sacramentales, sed sunt orationes quedam ordinatae ad remissionem venialium peccatorum. Unde in sacramentali absolutione, non sufficeret dicere: *Misereatur tui omnipotens Deus, vel: Absolutionem et remissionem tribuat tibi Deus, quia per hæc verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat.* Premititur tamen in sacramentali absolutione talis oratio, ne impediatur effectus sacramenti ex parte pénitentis, cuius actus materialiter quodammodo se habent in hoc sacra-

¹ Art. 1 hujus q., ad 2.

² Q. 60, art. 2, et q. 62, art. 1 et 3.

³ Art. præced.

mento, non autem in baptismo, vel confirmatione.

Ad secundum dicendum, quod verbum Leonis Papæ in ep. ad Theod., (videlicet, misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut qui regenerationis donum violassent, proprio se judicio condemnantes ad remissionem criminum pervenirent, sic dirinæ bonitatis præsidii ordinatis, ut indulgentia Dei, nisi supplicationibus sacerdotum, nequeat oblimeri) est intelligendum, quantum ad deprecationem, quæ premittitur absolutioni, non autem removet, quin sacerdotes absolvant.

Ad tertium dicendum, quod solus Deus per auctoritatem, et a peccato absolvit, et peccatum remittit. Sacerdotes tamen utrumque faciunt per ministerium, in quantum, scilicet, verba sacerdotis in hoc sacramento instrumentaliter operantur in virtute divina, sicut etiam in aliis sacramentis. Nam virtus divina est, quæ interiorius operatur in omnibus sacramentalibus signis, sive sint res, sive verba, sicut ex supra dictis patet¹. Unde, et Dominus expressit utrumque, nam Matth. 16 dixit Petro: *Quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Et Joan. 20, dixit discipulis: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Ideo tamen sacerdos potius dicit: *Ego te absolo, quam: Ego tibi peccata remitto, quia hoc magis congruit verbis, quæ Dominus dixit virtutem clavium ostendens, per quas sacerdotes absolvunt.* Quia tamen sacerdos sicut minister absolvit, convenienter apponitur aliquid, quod pertineat ad primam auctoritatem Dei, scilicet ut dicatur: *Ego te absolo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, vel, per virtutem passionis Christi, vel auctoritate Dei, sicut Dionys. exponit, 3 c. Cœlestis hierar.²* Quia tamen hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositiio relinquitur arbitrio sacerdotis.

Ad quartum dicendum, quod Apostolis non est data potestas, ut ipsi sanarent infirmos, sed ut ad eorum orationem infirmi sanarentur. Est autem eis collata potestas operandi instrumentaliter, sive ministerialiter in sacramentis. Et ideo magis possunt in formis sacramentalibus exprimere actum suum, quam in sanationibus infirmatum. In quibus tamen non semper modo deprecativo utebantur, sed quandoque modo indicativo, et imperativo, sicut Act. 3

¹ Q. 62, art. 4, et 64, art. 1 et 2.

² Etc. 7 Eccl. hier., non multum procul a fine.

legitur, quod Petrus dixit clando: *Quod habeo, hoc tibi do: in nomine Jesu Christi Nazareni, surge, et ambula.*

Ad quintum dicendum, quod ista expositio: *Ego te absolo, id est, absolutum ostendo, quantum ad aliquid quidem vera est, non tam est perfecta.* Sacraenta enim novæ legis non solum significant, sed etiam faciunt quod significant. Unde sicut sacerdos, baptizando aliquem, ostendit hominem interius ablutum per verba et facta, et non solum significative, sed etiam effective, ita etiam cum dicit: *Ego te absolo, ostendit hominem absolutum, non solum significative, sed etiam effective.* Nec tamen loquitur quasi de re incerta; quia sicut alia sacramenta novæ legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi (licet possit impediri ex parte recipientis), ita etiam et in hoc sacramento. Unde Augustinus dicit in lib. de Adult. conjug.¹: *Non est turpis, nec difficultis, post patrata, et purgata adulteria, reconciliatio conjugii, ubi per claves regni cœlorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum.* Unde nec sacerdos indiget speciali revelatione sibi facta, sed sufficit generalis revelatio fidei, per quam remittuntur peccata. Unde revelatio fidei dicitur Petro facta fuisse. Esset autem perfectior expositio: *Ego te absolo, id est, sacramentum absolutionis tibi impendo.*

COMMENTARIUS.

1. Responsio D. Thomæ est, hanc esse formam essentiali hujus sacramenti; quam primum colligit ex Christi verbis, Matt. 16, et ex potestate, quam dedit Joan. 20 dicens: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Deinde in corpore articuli convenienti ratione et congruentia declarat, quomodo tota hæc forma sit essentialis huic sacramento, quia nimur est proportionata materia ejus, et tota est necessaria, et aptissima ad significandum effectum ejus. In solutionibus autem argumentorum, præsertim in quatuor primis, rationem reddit, cur hæc forma per modum indicativum, aut imperativum, et non per modum deprecativum tradatur, et diserte docet, si hæc verba formæ in deprecativa mutentur, insufficientem esse formam, ut si sacerdos dicat: *Remittat tibi Deus peccata, vel aliquid simile.* Unde etiam consequi videtur, ex sententia D. Thomæ hanc esse insufficientem

¹ L. 2, c. 9.

formam: *Absolvatur Petrus, etc.* Quod verum est, si in sensu deprecativo proferatur; an vero in sensu imperativo possit esse sufficientis forma, postea suo loco disputabitur. Imo significat D. Thom. in solut. ad quartum, verba per modum deprecationis solum proferri convenienter extra actus sacramentales, qui non procedunt ex potestate ministeriali operantis. Sed hoc aliqua limitatione indiget, propter sacramentum extremæ unctionis, in quo certum est formam proferri per modum deprecativum. Sensus autem D. Thomæ est, per se ac regulariter loquendo, indicativum vel imperativum modum esse magis accommodatum ad exprimendos actus procedentes a potestate ministeriali; ideoque formas sacramentorum communiter ita esse institutas; hoc tamen non impedit, quominus ob speciale causam aliqua forma instituta sit per modum deprecationis. Quæ autem fuerit hæc causa in sacramento extremæ unctionis, dicimus infra, cum de illo disseremus.

2. Atque hinc ulterius colligit D. Thomas in sol. ad 3, præter illa verba formæ, nulla alia esse essentialia, quia illis solis verbis sufficienter explicantur actus et effectus hujus sacramenti; neque ex verbis, aut institutione Christi plura colliguntur. Atque idcirco ait, licet possit sacerdos addere invocationem Trinitatis, vel aliquod aliud verbum apponere, quo indicet, se non absolvere ut principalem auctorem remissionis peccati, sed ut ministrum, nihilominus hoc non esse essentialia, quia non est a Christo prescriptum, neque fuit necessarium, cum res esset per se satis clara. Denique in solutione ad quintum declarat D. Thomas sensum illius verbi formæ, *Absolvo, refertque eorum expositionem, qui ita interpretantur, Absolvo, id est, absolutum ostendo;* quam merito rejicit, quia sacerdos non solum ostendit, sed etiam facit absolutum; et ideo meliorem sensum esse ait: *Te absolo, id est, sacramentum absolutionis tibi impendo;* qui sensus etiam habet difficultatem, quia sacerdos non solum significat se impendere sacramentum, sed etiam effectum sacramenti. Verumtamen non fuit mens D. Thomæ hoc excludere, sed utrumque comprehendere, ita tamen, ut intelligatur sacerdos id affirmare, quoad effectum, quantum est ex se, et ex virtute sacramenti, si suscipiens obicem non apponat; nam hoc ipsum est impendere absolutionis sacramentum, et consequenter remissionem, aut gratiam remissivam peccati, si eam ponitens

non impedit, ut inferius in disputationibus latius dicemus.

ARTICULUS IV.

Utrum impositio manuum sacerdotis requiriatur ad hoc sacramentum?

1. *Ad quartum sic proceditur. Videtur quod impositio manuum sacerdotis requiratur ad hoc sacramentum. Dicitur enim Marc. ult.: Super agros manus imponent, et bene habebunt. Ego autem spiritualiter sunt peccatores, qui recipiunt bonam habitudinem per hoc sacramentum. Ergo in hoc sacramento est manus impositio facienda.*

2. *Præterea, in sacramento pœnitentiae recuperat homo Spiritum Sanctum amissum; unde ex persona pœnitentis dicitur in Psal. 50: Redde mihi letitiam salutaris tui, et Spiritu principali confirma me. Sed Spiritus Sanctus datur per impositionem manuum; legitur enim Act. 8, quod Apostoli imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum; et Matth. 19 dicitur, quod oblati sunt Domino parvuli, ut eis manus imponeret. Ergo in hoc sacramento est facienda manus impositio.*

3. *Præterea, verba sacerdotis in hoc sacramento non sunt majoris efficacie, quam in aliis sacramentis. Sed in aliis sacramentis non sufficiunt verba ministri, nisi aliquem actum exerceat; sicut in baptismo simul cum hoc quod sacerdos dicit: Ego te baptizo, requiritur corporalis ablutio. Ergo etiam simul cum hoc, quod sacerdos dicit: Ego te abservo, oportet, quod aliquem actum exerceat circa pœnitentem, imponendo ei manus.*

Sed contra est quod cum Dominus dixit Petro: Quocunque solveris super terram, etc., nullam mentionem de manus impositione fecit; neque etiam cum omnibus Apostolis simul dixit: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Non ergo ad hoc sacramentum requiritur impositio manuum.

Respondeo dicendum, quod impositio manuum in sacramentis Ecclesie fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum, quo illi, quibus manus imponuntur, quodammodo per quandam similitudinem continuantur ministris, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus

Sancti, et in sacramento Ordinis, in quo confertur quedam excellentia potestatis in divisionis mysteriis. Unde et 2 ad Timot. 1 dicitur: Resuscites gratiam Dei, quae est in te, per impositionem manuum mearum. Sacramentum autem pœnitentiae non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sed ad remotionem peccatorum. Et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manum impositio, sicut etiam nec ad baptismum, in quo tamen sit plenior remissio peccatorum.

Ad primum ergo dicendum, quod illa manus impositio non est sacramentalis, sed ordinatur ad miracula perficienda: ut scilicet per contactum manus hominis sanctificati, etiam corporalis infirmitas tollatur. Sicut etiam legitur de Domino Mat. 6, quod infirmos manibus impositis curavit; et Matth. 8 legitur, quod leprosum mundavit per contactum.

Ad secundum dicendum, quod non quilibet acceptio Spiritus Sancti requirit manus impositionem; quia etiam in baptismo accipit homo Spiritum Sanctum, nec tamen sit ibi manus impositio. Sed acceptio Spiritus Sancti cum plenitudine requirit manus impositionem, quod pertinet ad confirmationem.

Ad tertium dicendum, quod in sacramentis, quæ perficiuntur in usu materiae, minister habet aliquem actum corporalem exercere circa eum, qui suscipit sacramentum, sicut in baptismo, et confirmatione, et extrema unctione. Sed hoc sacramentum non consistit in usu alicujus materiae exterius apposita, sed loco materiae se habent ea, quæ sunt ex parte pœnitentis. Unde sicut in Eucharistia sacerdos sola prolatione verborum super materiam perficit sacramentum, ita etiam sola verba sacerdotis absolvientis super pœnitentem, perficiunt absolutionis sacramentum. Et si aliquis actus corporalis esset ex parte sacerdotis necessarius, non minus competenter crucis signatio, quæ adhibetur in Eucharistia, quam manus impositionis, in signum, quod per sanguinem Crucis Christi remittuntur peccata. Et tamen non est de necessitate hujus sacramenti, sicut nec de necessitate Eucharistie.

COMMENTARIUS.

Non satis fuit D. Thom. ostendisse in articulo precedentem, nulla alia verba sacerdotis, praeter illa: Ego te abservo, esse de essentia hujus sacramenti, sed ulterius etiam in praesenti articulo ostendere voluit, nullam aliam actionem sacerdotis. praeter prolationem

dictorum verborum, esse ad hoc sacramentum perficiendum necessariam. Et quia hoc maxime dubitari poterat de impositione manuum, vel quia in aliis sacramentis necessaria est, vel quia nonnulli sacerdotes in hoc sacramento tradendo illa utuntur, ideo in corpore articuli in particulari de hac cæremonia id ostendit. In solut. autem ad 3 sermonem extendit ad crucis signum, seu benedictionem, ac denique ad quancunque aliam actionem sacerdotis. Fundamentum autem D. Thom. a priori est, quia neque ex Christi institutione, aut verbis, aliquid tale colligitur, neque etiam ex natura, seu effectu, fine, aut materia hujus sacramenti, ut satis distincte ipse declarat, partim in corpore, partim in solutione ad 3. Non declarat autem D. Thom., esto, illa cæremonia impositionis manuum non sit essentialis, an sit saltem necessaria ex precepto, vel saltem sit magis congruum, illam adhibere; nam, licet Sotus in 4, d. 14, quæst. 1, art. 4, intelligat D. Thom. hoc loco non solum negare necessitatem essentiæ, sed etiam præcepti, imo et congruentiam, et utilitatem, tamen re vera D. Thom. solum excludit necessitatem sacramenti, reliqua vero prætermittit, quia facile ex illo principio definiri possunt, ut videbimus infra, agentes de cæremoniis hujus sacramenti.

ARTICULUS V.

Utrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis?

1. *Ad quintum sic proceditur. Videtur quod hoc sacramentum non sit de necessitate salutis. Quia super illud Psalm.: Qui seminat in lacrymis, etc., dicit Gloss.²: Noli esse tristis, si adsit tibi bona voluntas, unde metitur pax. Sed tristitia est de ratione pœnitentiae, secundum illud 1 Corin. 7: Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Ergo bona voluntas sine pœnitentia sufficit ad salutem.*

2. *Præterea, Proverb. 10 dicitur: Universa delicia operit charitas, et infra, c. 15: Per misericordiam et fidem purgantur peccata. Sed hoc sacramentum non est, nisi ad purgandum peccata. Ergo habendo charitatem et fidem, et*

¹ Sup., q. 65, art. 1, corp., et art. 2, ad 4, et art. 4, corp.; et 4, dist. 14, q. 2, art. 5, et in princ. expos. lit.; et 4 cont., cap. 71.

² August. in hoc loco, tom. 8.

misericordiam, potest quisque salutem consequi, etiam sine pœnitentia sacramento.

3. *Præterea, sacramenta Ecclesie initium habent ab institutione Christi; sed sicut legitur Joann. 8, Christus mulierem adulteram absolvit absque pœnitentia. Ergo videtur, quod pœnitentia non sit de necessitate salutis.*

Sed contra est quod Dominus dicit Luc. 8: Si pœnitentiam non habueritis, omnes simul peribitis.

Respondeo dicendum, quod aliquid est necessarium ad salutem duplice: uno modo absolute, alio modo ex suppositione. Absolute quidem necessarium est ad salutem illud, sine quo nullus salutem consequi potest, sicut gratia Christi, et sacramentum baptismi, per quod aliquis in Christo renascitur. Ex suppositione autem est necessarium sacramentum pœnitentiae, quod quidem est necessarium non omnibus, sed peccato subjacentibus. Dicitur enim 2 Paralip. ult.: Et tu, Deus justorum, non posuisti pœnitentiam justis, Abraham, Isaac et Jacob, his qui tibi non peccaverunt. Peccatum autem cum consummatum fuerit, generat mortem, ut dicitur Jacob. 1, et ideo necessarium est ad salutem peccatoris, quod peccatum removeatur ab eo. Quod quidem non potest fieri sine pœnitentia sacramento, in quo operatur virtus passionis Christi per absolutionem sacerdotis, simul cum opere pœnitentis, qui cooperatur gratiae ad destructionem peccati. Sicut enim dicit Augustinus super Joann., qui creavit te sine te, non justificabit te sine te¹. Unde patet, quod sacramentum pœnitentiae est necessarium ad salutem post peccatum, sicut medicatio corporis, postquam homo in morbum periculosum inciderit.

Ad primum ergo dicendum, quod Gloss. illa videtur esse intelligenda de eo, cui adest bona voluntas sine interpolatione quæ sit per peccatum; talis enim non habet tristitia causam. Sed ex quo bona voluntas tollitur per peccatum, non potest restituiri sine tristitia, quaquis dolet de peccato præterito, quod pertinet ad pœnitentiam.

Ad secundum dicendum, quod ex quo aliquis peccatum incurrit, charitas, fides et misericordia non liberant hominem a peccato sive pœnitentia. Requirit enim charitas, quod homo doleat de offensa in amicum commissa, et quod amico homini studeat satisfacere. Requirit etiam ipsa fides, ut per virtutem passionis Christi, quæ in sacramentis Ecclesie opera-

¹ Ex tract. 72 colligitur, tom. 9.

tur, querat justificari a peccatis. Requirit etiam et ipsa misericordia ordinata, ut homo subveniat pœnitendo sue miseriae, quam per peccatum incurrit, secundum illud Proverb. 14: Miseros facit populos peccatum. Unde Eccl. 30 dicitur: Miserere anime tuae placens Deo.

Ad tertium dicendum, quod ad potestatem excellentiae, quam solus Christus habuit (ut supra dictum est¹) pertinuit, quod Christus effectum sacramenti pœnitentiae, qui est remissio peccatorum, contulerit mulieri adulterae sine exterioris pœnitentiae sacramento, licet non sine interiori pœnitentia, quam ipse in ea per gratiam est operatus.

COMMENTARIUS.

Respondet D. Thomas hoc sacramentum esse necessarium non omnibus, sed peccatoribus. Quod intelligendum est de iis, qui post baptismum in peccatum mortale inciderunt, juxta doctrinam Conc. Trid., sess. 14, c. 1 et 2. Nam, ut supra notavimus, nec peccata, ante baptismum commissa, sunt materia hujus sacramenti, ut per illud tollenda sint, neque venialia peccata necessitatem inducunt hujus sacramenti, cum vitam spiritualem non auferant. Quamvis autem D. Thomas hanc sententiam ut certam doceat, nullam tamen ejus probationem affert, nisi hanc solam, quod virtus passionis Christi operatur in hoc sacramento per absolutionem sacerdotis, et opus pœnitentis, ad destructionem peccati. Quæratio ad summum probat, hoc sacramentum esse utile, aut efficax ad salutem, vel remissionem peccati, non tamen probat, esse necessarium, quia ad hoc non satis est, ut virtus passionis Christi in hoc operetur sacramento, sed necesse est, ut per solum illud tam effectum conferat; nam si sint alia media sufficientia ad tam effectum, non erit hoc necessarium. Illa vero propositio exclusiva, neque a D. Thoma probata, neque assumpta est. Dicendum vero est D. Thom. in eo sensu propositionem illam sumpsisse, scilicet, sacramentum esse unicum instrumentum a Christo institutum, ut per illud, vel in ordine ad illud, virtus passionis ejus ad hunc effectum praestandum operetur. Ad hoc autem probandum rationem illam indicat D. Thomas, quam superiori disp., sect. 1, n. 3, explicatam reliquimus.

Q. 64, art. 3.

Utrum pœnitentia sit secunda tabula post naufragium¹.

1. Ad sextum sic proceditur. Videtur quod pœnitentia non sit secunda tabula post naufragium. Quia super illud Isai. 2: Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, dicit Gloss. ²: Secunda tabula post naufragium est peccata abscondere. Pœnitentia autem non abscondit peccata, sed magis ea revelat. Ergo pœnitentia non est secunda tabula.

2. Præterea, fundamentum in ædificio non tenet secundum, sed primum locum. Pœnitentia autem in spirituali ædificio est fundamentum, secundum illud Hebr. 6: Non rursus jacientes fundamentum pœnitentia ab operibus mortuis. Unde et præcedit ipsum baptismum, secundum illud Acto. 2: Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum. Ergo pœnitentia non debet esse secunda tabula.

3. Præterea, omnia sacramenta sunt quædam tabulae, id est, remedia contra peccatum. Sed pœnitentia non tenet secundum locum inter sacramenta, sed magis quartum, ut ex supradictis patet³. Ergo pœnitentia non debet dici secunda tabula post naufragium.

Sed contra est quod Hieronymus dicit, quod secunda tabula post naufragium est pœnitentia⁴.

Respondeo dicendum, quod id, quod est perse, naturaliter prius est eo, quod est per accidens, sicut et substantia prior est accidente. Sacraenta autem quedam per se ordinantur ad salutem hominis, sicut baptismus, qui est spiritualis generatio, et confirmatio, quæ est spirituale augmentum, et Eucharistia, quæ est spirituale nutrimentum. Pœnitentia autem ordinatur ad salutem hominis, quasi per accidens, supposito quodam, scilicet ex suppositione peccati. Nisi enim homo peccaret actualiter, pœnitentia non indigeret; indigeret tamen baptismus, et confirmatione, et Eucharistia. Sicut et in vita corporali non indigeret homo medicatione, nisi infirmaretur; indige-

¹ 4, dist. 2, q. 1, art. 3, ad 5, et d. 14, q. 1, art. 2, q. 4, et d. 16, q. 4, art. 1, q. 1, ad 1.

² Glos. Hier. in illum locum, tom. 5.

³ Q. 65, a. 1 et 2.

Loco citato.

ARTICULUS VI.

ret autem homo per se ad vitam generatione, augmento et nutrimento. Et ideo pœnitentia tenet secundum locum respectu status integratatis, qui conservatur et conservatur per sacramenta prædicta. Unde et metaphorice dicitur secunda tabula post naufragium. Nam primum remedium mare transversibus est, ut conservetur in nave integra. Secundum autem remedium est, post navem fractam, ut quis tabulae adhæreat. Ita etiam primum remedium in mari hujus ritæ est, quod homo integratam servet; secundum autem remedium est, si per peccatum integratam perdiderit, quod per pœnitentiam redeat.

Ad primum ergo dicendum, quod abscondere peccata contingit duplenter. Uno modo, dum ipsa peccata sunt. Est autem pejus peccare publice, quam occulte, tum quia peccator publicus videtur ea majori contemptu peccare, tum etiam quia peccat cum scandalo aliorum. Et ideo quoddam remedium est in peccatis, quod aliquis in occulto peccet. Et secundum hoc dicit Glossa¹, quod secunda tabula post naufragium est peccata abscondere, non quod per hoc tollatur peccatum, sicut per pœnitentiam, sed quia per hoc peccatum fit minus. Alio modo aliquis abscondit peccatum prius factum per negligentiam confessionis, et hoc contrariatur pœnitentia. Et sic abscondere peccatum, non est secunda tabula, sed magis contrarium tabula. Dicitur enim Prop. 28: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur.

Ad secundum dicendum, quod pœnitentia non potest dici fundamentum spiritualis ædificii simpliciter, id est, in prima ædificatione; sed est fundamentum in secunda reædificatione, quæ fit per destructionem peccati. Nam primo redemptibus ad Deum occurrit pœnitentia. Apostolus tamen ibi loquitur de fundamento spiritualis doctrinae. Pœnitentia autem, quæ baptismum præcedit, non est pœnitentia sacramentum.

Ad tertium dicendum, quod tria præcedentia sacramenta pertinent ad navem integrum, id est, ad statum integratatis, respectu cuius pœnitentia dicitur secunda tabula.

Hic articulus non indiget alio commentario, præter illum, qui sumi potest ex dictis superiori disputatione, sect. 1, num. 4.

* Citat. in argum. 1.

Utrum hoc sacramentum fuerit convenienter in nova lege institutum¹.

ARTICULUS VII.

1. Ad septimum sic proceditur. Videtur quod hoc sacramentum non fuerit convenienter institutum in nova lege. Ea enim, quæ sunt de jure naturali, institutione non indigent. Sed pœnitentia de malis quæ quis gessit, est de jure naturali; non enim potest alius bonum diligere, quin de contrario doleat. Ergo pœnitentia non fuit convenienter instituta in nova lege.

2. Præterea, illud quod fuit in veteri lege, instituendum non fuit in nova; sed etiam in veteri lege fuit pœnitentia; unde et Dominus conqueritur Hierem. 18 dicens: Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? Ergo pœnitentia non debuit institui in nova lege.

3. Præterea, pœnitentia consequenter se habet ad baptismum, cum sit secunda tabula, ut supra dictum est². Sed pœnitentia videtur a Domino instituta ante baptismum; nam in principio prædicationis sua dixisse Dominus legitur Matth. 4: Pœnitentiam agite, appropingavit enim regnum cœlorum. Ergo hoc sacramentum non fuit convenienter institutum in nova lege.

4. Præterea, sacramenta novæ legis institutionem habent a Christo, ex cuius virtute operantur, ut supra dictum est³. Sed Christus non videtur instituisse hoc sacramentum, cum ipse non sit usus eo, sicut aliis sacramentis, quæ ipse instituit. Ergo hoc sacramentum non fuit convenienter institutum in nova lege.

Sed contra est quod dicit Dominus, Luc. ult.: Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes.

Respondeo dicendum, quod (sicut supra dictum est⁴) in hoc sacramento, actus pœnitentis se habet sicut materia; id autem, quod est ex parte sacerdotis, qui operatur ut minister Christi, se habet ut formale et completivum sacramenti. Materia vero, etiam in aliis sacra-

¹ 4, dist. 22, q. 5, art. 3.

² Art. præc.

³ Q. 62, art. 5, et q. 64, art. 1.

⁴ Art. 1 hujus quest.

mentis, præexistit a natura, ut aqua, vel ab arte, ut panis; sed quod talis materia ad sacramentum assumatur, institutione indiget hoc determinante. Sed forma sacramenti, et virtus ipsius totaliter est ex institutione Christi, ex cuius passione procedit virtus sacramentorum. Sic ergo hujus sacramenti materia præexistit a natura (ex naturali enim ratione homo movetur ad pœnitendum de malis, quæ fecit), sed quod hoc, vel illo modo homo pœnitentiam agat, est ex institutione divina. Unde et Dominus in principio prædicationis suæ indixit hominibus, ut non solum pœniterent, sed etiam pœnitentiam agerent, significans determinatos modos actuorum, qui requiruntur ad hoc sacramentum. Sed id quod pertinet ad officium ministrorum, determinavit Mat. 16, ubi dixit Petro: *Tibi dabo claves regni cœlorum, etc., Efficaciam autem hujus sacramenti et originem virtutis ejus manifestarit post resurrectionem, Luc. ult., ubi dixit, quod oportet prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, præmisso de passione et de resurrectione; ex virtute enim nominis Jesu Christi patientis et resurgentis, hoc sacramentum efficaciam habet in remissionem peccatorum. Et sic patet, convenienter hoc sacramentum in nova lege institutum fuisse.*

Ad primum ergo dicendum, quod de jure naturali est, quod aliquis pœniteat de malis quæ fecit, quantum ad hoc, quod doleat se fuisse, et doloris remedium querat per aliquem modum, et quod etiam aliqua signa doloris ostendat, sicut et Ninivitæ fecerunt, ut Joan. 3 legitur. In quibus tamen aliquid fuit adjunctum fidei, quam conceperant ex prædicatione Jonæ, ut scilicet hoc agerent sub spe venia consequendæ a Deo, secundum illud, quod ibi legitur: *Quis scit, si convertatur, et ignorat Deus, et revertatur a furore iræ suæ, et non peribimus? Sed, sicut alia, quæ sunt de jure naturali, determinationem acceperunt ex institutione legis divinae (ut in secunda parte dictum est¹), ita etiam et pœnitentia.*

Ad secundum dicendum, quod ea, quæ sunt juris naturalis, diversimode determinationem accipiunt in veteri et in nova lege, secundum quod congruit imperfectioni veteris legis, et perfectioni novæ. Unde, et pœnitentia in veteri lege aliquam determinationem habuit, quantum quidem ad dolorem, ut esset magis in corde, quam in exterioribus signis, secundum il-

lud Joel. 2: *Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. Quantum autem ad remedium doloris querendum, ut aliquo modo ministris Dei peccata sua confiterentur, ad minus in generali, unde Dominus Levit. 5 dicit: Anima, quæ peccaverit per ignorantiam, offeret artem immaculatum de gregibus, sacerdoti, iuxta mensuram, estimationemque peccati; qui orabit pro eo, quod nesciens fecerit, et dimittetur ei. In hoc enim ipso, quod oblationem faciebat aliquis pro peccato suo, quodammodo suum peccatum sacerdoti confitebatur; et secundum hoc dicitur Proverb. 28: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur. Nondum autem erat instituta potestas clavium, quæ a passione Christi derivatur; et per consequens nondum erat institutum, quod aliquis doleret de peccato, cum proposito subjiciendi se per confessionem et satisfactionem clavibus Ecclesiæ, sub spe consequendæ venia, virtute passionis Christi.*

Ad tertium dicendum quod, si quis recte consideret, quæ Dominus dixit de necessitate baptismi Joann. 3, tempore præcesserunt ea, quæ dixit Matt. 4 de necessitate pœnitentiae; nam id, quod dixit Nicodemo de baptismo, fuit ante incarcerationem Joannis, de quo postea subditur, quod baptizabat; illud vero, quod de pœnitentia dicit Matth. 4, fuit post incarcerationem Joannis. Si tamen prius ad pœnitentiam induxisset, quam ad baptismum, hoc ideo esset, quia etiam ante baptismum requiritur quedam pœnitentia; sicut et Petrus dicit Act. 2: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum.*

Ad quartum dicendum, quod Christus non est usus baptismo, quem ipse instituit, sed est baptizatus baptismo Joann., ut supra dictum est¹. Sed nec etiam active usus est suo ministerio, quia ipse non baptizabat communiter, sed discipuli ejus, ut dicitur Joan. 4. Quamvis credendum sit, quod discipulos suos baptizaverit, ut Augustinus dicit ad Seleucianum². Usus autem hujus sacramenti ab eo instituti nullo modo sibi competit. Nec quantum ad hoc, quod ipse pœniteret, in quo peccatum non fuit, neque quantum ad hoc, quod hoc sacramentum aliis præberet, quia ad ostendendam misericordiam et virtutem suam, effectum hujus sacramenti sine sacramento præbebat, ut supra

¹ Q. 39, art. 1 et 2.

² In epist. 108, tom. 2. Habetur etiam l. 3 de Anima et ejus origine, c. 9, tom. 7.

dictum est¹. Sacramentum autem Eucharisticæ, et ipse sumpsit et aliis dedit, tum ad commendandam excellentiam hujus sacramenti, tum quia hoc sacramentum est memoriale suæ passionis, in qua Christus est sacerdos et hostia.

COMMENTARIUS.

1. *Primus quæstionis sensus.* — Multiplex esse potest sensus quæstionis propositæ in hoc articulo. Inquiri enim potest congruentia institutionis, primum quantum ad res ipsas sensibiles, quæ designatae sunt, ut ex eis hoc sacramentum constet; et hic sensus, non est intentus a D. Thoma, quia hoc nihil est aliud, quam querere rationem et congruentiam ob quam talis materia et talis forma ad hoc sacramentum componendum designatae sunt, quod in articulis præcedentibus jam est traditum.

2. *Secundus sensus.* — Secundo inquiri potest congruentia institutionis quantum ad tempus, idque duplice. Primo comparatione præteriti temporis legis veteris, aut naturæ, id est, an congrue fuerit hoc sacramentum institutum tempore legis gratiæ, et non antea; et quamvis D. Thomas hunc sensum directe non intendat, illum tamen attingit in solutione ad primum et secundum, in quibus aliqua dicit notatu digna. Primum est, pœnitentiam esse de jure naturæ, non quidem quantum ad rationem sacramenti, quod manifestum est, sed quantum ad tria: primum ut is, qui peccavit, doleat se peccasse; deinde, ut aliquod remedium doloris querat; denique ut aliqua signa doloris ostendat. Et videtur D. Thom. loqui de ratione naturali nuda, et solo lumine naturæ utente, nam adhibens exemplum de Ninivitis subdit, præter illa tria aliquid aliud ab eis fuisse adjunctum ex fide, scilicet ut ea agerent spe venia consequendæ a Deo.

3. *Pœnitentia quibus modis sit de jure naturæ.* — Sentit ergo, illa tria priora ita esse de jure naturæ, ut sint ex pura ratione naturali; quod tamen hic Cajet. difficile creditu visum est, ut in fine præced. disput. indicavi. Sed ex ibi dictis declaratur facile. Dicitur enim dolor de peccato commisso, esse conformis naturali rationi, primo, quia naturalis ratio dictat, dolorem de peccato commisso, et possibilem esse, et ex se honestum ac rectum, et utilem etiam ad mo-

¹ Art. 5 hujus q., ad 3.

raleм vitam; quia cum peccatum sit quodam malum ipsius naturæ, et tale cognoscatur, ac judicetur per rationem naturalem, et natura possit detestari et dolere de ceteris malis, et incommodis suis, quid mirum est, quod possit detestari malum morale, et de illo dolere, si commissum fuit? Et eadem ratione potest de illo dolere, vel ex eo solum quod tale malum est, quod est honestum ac rectum, cum tale motivum consentaneum rationi sit. Nam ejusdem rationis est, amare honestum bonum, quia tale est, et odire aut detestari oppositum malum, etiam quia tale est. Unde etiam fit, talem dolorem merito existimari posse utilem ad morales actiones, quia homo statim vitare cupit ea, quæ dolorem ingerunt ac tristitiam, et ideo sicut est utile peccata vitare, ita etiam de peccatis commissis dolere, et utrumque est naturali ratione conspicuum.

4. Ulterius vero intelligi potest, etiam esse de jure naturæ hunc dolorem, quantum ad obligationem habendi illum; ita ut naturalis ratio per se sola dictare possit, esse præceptum dolendi de peccatis commissis; et hoc D. Thomas non asseruit. Et quantum ad id, merito Cajetanus ait esse difficile creditu. Vel quia sola ratione naturali non satis constat, actionem hominis peccaminosam, esse divinam offensam. Vel certe, quia, licet hoc cognoscatur, nullum appareat naturale principium, quo constet ad illam offensam tollendam, vel ad satisfaciendum pro illa, necessarium esse hujusmodi dolorem, ut inde intelligi possit naturale præceptum habendi illum. Igitur quoad hanc partem potius videatur esse pœnitentia de supernaturali jure intrinseco et connaturali ipsi gratiæ ac fidei, quam ex puro jure seu ratione naturali. Quanquam servata proportione, possit probabiliter dici, etiam præceptum naturalis doloris de peccato esse naturale, sicut est naturale præceptum amoris Dei naturalis, quamvis difficile et a paucis cognoscatur solo naturali discursu, de quo plura inferius in disputatione dicemus.

5. Quod vero D. Thomas addit de remedio talis doloris, quod scilicet de jure nature sit illud querere, obscurius est. Duobus autem modis potest intelligi. Primo, quod solum sit naturale, querere remedium ipsius doloris, id est, modum aliquem leniendi hujusmodi dolorem, et vitandi similem dolorem in futurum; et sic res est facilis, quia valde naturalis est homini inclinatio ad querendum

hujusmodi remedium in omni dolore et tristitia, non solum exteriori, sed etiam et maxime in interiori; hoc autem remedium in praesenti maxime connaturale esse videtur propositum aliquod, et spes fugiendi causas similis doloris, et spes etiam vitandi damna vel incomoda, quae ex præcedenti peccato oriri possunt. Igitur quantum ad hæc omnia, res est facilis. Nec D. Thomas amplius dixit, nisi de jure naturæ esse doloris remedium querere per aliquem modum. Quod si hoc extendamus, et ulterius intelligamus de remedio ipsius peccati, difficile erit ad explicandum, quomodo sola ratio naturalis dictet peccatum commissum, ut sic, indigere remedio, cum jam transactum sit, nec possit ratio naturalis cognoscere, quod aliquo modo maneat, et difficiliter assequi possit naturalis ratio, quale futurum esset illud remedium, etiamsi necessarium esse existimaret. Quocirca ita in hoc sentiendum est, sicut unusquisque senserit de cognitione peccati ex vi luminis naturalis, præsertim quantum ad divinam offensionem. Nam in re ipsa non est dubium, quin peccatum, præsertim grave, seu mortale, etiam sistendo in mera ratione naturali, sit offendit Dei, ut est finis naturalis a quo avertit tale peccatum. Unde etiam in re ipsa constat, necessarium esse aliquod remedium homini sic peccanti, ut effugiat divinam offensionem, et reliqua mala, quæ illam sequuntur. Qui ergo cognoverit naturali lumine hanc rationem divinæ offensionis in peccato suo, etiam naturaliter judicabit, necessarium sibi esse aliquod remedium sui peccati; et hoc sensu dicitur hoc esse de jure naturæ, tametsi tale jus, et fundamentum ejus a paucis possit naturaliter cognosci. Unde qui ignoraverit in peccato hanc rationem divinæ offensionis, nihil etiam cogitare poterit de remedio peccati commissi, quantum ad rationem culpæ, sed solum quantum ad alia damna, seu pericula relicita ex tali peccato, quæ facile possunt cognosci; pertinent enim ad humana incommoda, vel temporalia damna, vel ad occasionem, vel facilitatem committendi similia peccata. Unde respectu horum documentorum facile etiam erit cognoscere quæ remedia proportionata sint; respectu vero divinæ offensionis, in eo, qui naturaliter illam cognosceret, difficillimum esset assequi vel cognoscere medium proportionatum ad illam offensionem tollendam, aut veniam obtinendam, sed ad summum licet ex rebus humanis et moralibus conjet-

turam sumere, petendo veniam, et dolendo de offensa facta, posse illius veniam obtineri.

6. Atque hinc etiam spectare videtur, quod ulterius addidit D. Thomas, etiam esse de jure naturæ aliqua signa doloris ostendere. Quod etiam Cajetano visum est creditu difficile, quia si peccatum non fuit scandalosum, aut manifestum aliis hominibus, nulla appareat sufficiens ratio, ob quam talia signa doloris exhibere necesse sit. Quod mihi etiam ita esse videtur, si intelligentur hæc signa ita esse de jure naturæ, ut sint etiam jure naturæ præcepta. D. Thomas autem hoc non dixit; potestque satis intelligi, hæc dici de jure naturæ, quia sunt consentanea rationi naturali, et ita conjuncta cum animi dolore, et interna humiliatione, et petitione veniae, ut vix possint ab illa separari. His igitur modis satis explicatur primum D. Thomæ dictum, nimurum, poenitentiam de peccato, in communis sumptam, et generaliter loquendo, esse de jure naturæ.

7. *Modus poenitentiae unde fuerit definitus.* — Addit vero secundo loco D. Thomas in eadem solutione ad primum, ex vi juris naturalis non fuisse determinatum modum hujus poenitentiae, sed eum accepisse ex institutione alicujus legis divinæ, scilicet, veteris, aut novæ. Sed hoc intelligendum est de poenitentia exteriori, seu de signis poenitentiae; nam hæc non sunt determinata ex natura rei, ut per se constat, et ex dictis, superiori tomo, de sacrificiis et sacramentis legis naturæ. At vero poenitentia interior etiam in lege naturæ habuit determinationem aliquam. Et quidem si loquamur de lege naturæ, ut nunc de facto includebat fidem et gratiam, et præcepta eis naturalia, certum est, in illa lege interiorum poenitentiam determinatam fuisse ad veram animi contritionem, ut in disputationibus latius dicemus. Si vero loquamur de lege pure naturali, fingendo hominem in puris naturalibus, sic necessaria etiam esset aliqua determinatio, ut homo posset aliquod peccato remedium adhibere; quæ determinatio (quantum conjectare possumus) esset naturalis contritio, qualis per naturam haberis posset, tum quia nullus appetit actus magis proportionatus; tum etiam quia non possumus melius de illo statu conjecturam facere, quam per proportionem ad statum gratia. Est autem hæc differentia inter poenitentiam interiorum, et exteriorum, quod illa prior est per se et intrinsecus requisita ad tollendam of-

fessionem et veniam obtinendam; exterior vero solum requiritur ut signum interioris, vel ob aliquam satisfactionem pro pena debita culpæ; et ideo in interiori poenitentia semper fuit necessaria aliqua determinatio, non vero in exteriori. Illa vero determinatio poenitentiae interioris, quæ esset in statu legis naturalis, diceretur esse aliquo modo de jure naturæ, non quia non penderet ex aliquo arbitrio Dei, et acceptatione divina; nam revera penderet, cum posset Deus majorem vel minorer, aut plures vel pauciores actus exigere, vel acceptare in remedium culpæ; sed quia talis poenitentia interior, scilicet contritio, ex natura rei est maxime proportionata ad hunc finem; et ideo creditur Deus ex providentia connaturali, aut gratia, aut naturæ (servata proportione), illam pro eo statu determinare et acceptare.

8. Tertio addit D. Thomas in sol. ad 2, in lege veteri habuisse poenitentiam ex institutione divina aliquam determinationem, non tamen perfectam, neque sacramentalem. Hoc declarat, quia quantum ad ipsum dolorem poenitentiae definiebat lex vetus, ut magis esset in corde, quam in signis externis, juxta illud Joel. 2: *Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra.* Verumtamen hæc determinatio non fuit propria legis veteris; imo non pertinet ad legem positivam divinam, sed ad naturalem; nam, ut dicebam, poenitentia interior est per se, et propter se necessaria, exterior vero secundario et consequenter, et ideo in lege naturæ fuit hoc etiam necessarium, quamvis in lege veteri fuerit etiam scriptum, et expresse traditum. Quantum ergo ad poenitentiam interiorum nulla videtur fuisse differentia, nisi fortasse in ordine ad exteriorum, ut jam declarabo. Quoad exteriorum ergo poenitentiam, ait D. Thomas habuisse hanc determinationem in lege veteri, quod in ea fuerunt determinata certa sacrificia offerenda pro peccato, quæ erat quædam virtualis confessio peccati coram sacerdote, saltem in generali, nam qui offert sacrificium pro peccato, quodammodo ipsum peccatum confitetur. Unde fit, ut ad veram poenitentiam interiorum, eo tempore necessariam, oportet in ea includi propositum confitendi illo modo suum peccatum coram sacerdote, seu offerendi sacrificium pro peccato in lege præscriptum, quod non habebat locum in lege naturæ. Hæc vero determinatio legis veteris dicitur imperfecta, tum quia non includebat distinctam peccatorum confessionem; tum

etiam quia illud opus externum non continebat virtutem meritorum, et passionis Christi, quæ possit peccatum delere.

9. *Sacramentum poenitentiae, legis gratiæ proprium.* — Atque hinc ultimo tacite concludit D. Thomas, et respondet ad secundum sensum questionis propositæ, convenienter fuisse hoc sacramentum institutum in lege gratiæ, et non antea, tum quia lex vetus fuit imperfecta, lex autem gratiæ est perfecta, et ideo poenitentia in hac lege instituta debuit habere perfectam determinationem; tum maxime quia ante adventum Christi non debuit potestas clavium concedi hominibus, quia nondum erant Christi merita exhibita, in quorum virtute illa potestas operatur; in lege autem nova, congruum fuit dari illam potestatem propter excellentiam meritorum Christi, et perfectionem status gratiæ; sacramentum autem hoc respicit potestatem clavium, et in ea fundatur tanquam actus ejus; ideoque institutio hujus sacramenti merito in hoc tempus reservata est.

10. *Tertius sensus questionis articuli.* — Tertius sensus questionis propositæ in hoc articulo est, an institutio hujus sacramenti fuerit convenienti tempore facta per comparationem ad ætas seu annos vitæ ipsius Christi, institutoris ejus, id est, an congruum fuerit, hoc sacramentum institui ante mortem Christi, vel post resurrectionem ejus. Et hunc sensum videtur intendere D. Thomas in articulo, et in genere respondet, congruum fuisse institutionem. Declarat autem ejus congruentiam in hunc modum. Nam quia materia hujus sacramenti, in communis sumpta, est aliquo modo a natura, quatenus ipsa ratio actuum poenitentiae ad hoc sacramentum necessariæ, quia non solum poenitentiam, sed actionem poenitentiae prædicare coepit. Nescio vero, an in verbis illis: *Poenitentiam agite,* aliquod hujusmodi mysterium fundari possit satis, nam perinde fuit dicere: *Poenitentiam agite, quod poenitemini,* quo verbo usus est Marcus, cap. 4, eamdem prædicationem referens, cum tamen græce in utroque loco sit idem verbum, *πενitομετε.* Adjunxit vero Marcus: *Poenitemini, et credite Evangelio,* quo posteriori verbo indicat, etiam poenitentiam